

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Hanny Kelner
pt. *Postać władczyni Himiko w japońskiej pamięci kulturowej na podstawie
wybranych utworów*

napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Agnieszki Kozyry

1. Ocena ogólna

Rozprawę doktorską pani magister Hanny Kelner, która została mi przedstawiona do recenzji, oceniam pozytywnie. Doktorantka wykazała się w niej zdolnościami badawczymi, przejawiającymi się we wnikliwej analizie i krytycznym podejściu do zebranych materiałów źródłowych i opracowań na temat legendarnej starożytnej japońskiej władczyni Himiko oraz jej obrazu w wybranych tekstach kultury japońskiej. Rozprawa jest również świadectwem umiejętności Doktorantki wykorzystania teorii kulturowych do badań literatury japońskiej i odpowiedniego ich zastosowania podczas formułowania pytań badawczych, konstruowania hipotez i wniosków. Należy przy tym zaznaczyć, że materiał badawczy, stanowiący w rozprawie podstawę studiów literaturoznawczych, ma wyjątkowo dużą rozpiętość czasową i gatunkową, co stwarza dla badacza dodatkowe wyzwanie. Na materiał ten składają się bowiem kroniki chińskie z III-VII w., utwory należące do japońskiej literatury pięknej początków i końca XX w., jak też teksty japońskiej kultury popularnej XXI w., takie jak literatura młodzieżowa, scenariusze filmów fabularnych i gry wideo – wszystkie w językach oryginalnych. Bardzo dobrze przeprowadzona w rozprawie analiza literacka tak różnorodnego materiału jest świadectwem zarówno kompetencji językowych Doktorantki, jak też jej możliwości badawczych, które oceniam wysoko.

2. Ocena merytoryczna

Tematyka podjęta w rozprawie oraz metodyka badawcza

W rozprawie została podjęta oryginalna tematyka fenomenu popularności w kulturze japońskiej, tej wysokiej i tej popularnej, władczyni Himiko, której istnienie historycznie nie

zostało do tej pory udowodnione. Wprawdzie skrótowe wiadomości na jej temat pojawiają się w starożytnych kronikach chińskich, lecz jednocześnie brak jest wiarygodnych japońskich źródeł historycznych dotyczących Himiko. Tymczasem legendarna władczyni wzbudza niesłabnące zainteresowanie japońskich i zagranicznych badaczy, szczególnie od początku XX wieku, jak również nieprzerwanie pobudza wyobraźnię artystów. I to właśnie starannie wyselekcjonowanym wytworom sztuki, której głównym tematem stała się Himiko – w szczególności japońskiej sztuki literackiej XX w., lecz również sztuki popularnej – poświęcona jest niniejsza rozprawa. Jej Autorka, słusznie zdając sobie sprawę z niemożności odpowiedzenia na pytanie, kim naprawdę była Himiko, postawiła przed sobą zadanie ukazania pomnika tekstowego tej legendarnej władczyni istniejącego w japońskiej pamięci kulturowej. Odwołanie się do tych ważnych pojęć z dziedziny *memory studies*, jak również umiejętne posiłkowanie się teoriami fikcji historycznej, nowego historyzmu i ginokrytyki, pozwoliło Doktorantce stworzyć bardzo dobre ramy metodologiczne, dające jej badaniom solidne umocowanie teoretyczne. W mojej opinii wybór studiów nad pamięcią jako głównej metody badawczej dla tak szerokiego spektrum materiałów źródłowych należy do najmocniejszych stron tej rozprawy.

Literatura przedmiotu

Literatura naukowa w języku angielskim, japońskim i polskim wykorzystana w dysertacji i przedstawiona w bibliografii (s. 204-217) jest bogata i została prawidłowo dobrana. Ujęte w niej monografie i artykuły zaliczające się do literatury naukowej, zostały wydane pomiędzy rokiem 1963 a 2021. Wskazuje to na dobrą orientację Doktorantki w publikacjach dotyczących różnych dyscyplin związanych z tematem jej pracy i sytuujących się w takich obszarach, jak literatura, historia, religia, mit, kultura, teorie feministyczne, nowy historyzm, studia nad pamięcią. Wprawdzie z tej ostatniej dziedziny spodziewałam się znaleźć w bibliografii rozprawy nieco więcej publikacji, jak choćby zasadniczą dla tematu pamięci (i niepamięci) monografię Paula Ricoeura, *Pamięć, historia, zapomnienie*, czy też podstawowe opracowanie Astrid Erll, *Kultura pamięci. Wprowadzenie*, jednak obecność wśród literatury przedmiotu podstawowych prac Jana Assmana rekompensuje ich brak.

Struktura rozprawy i jej poszczególne części

Rozprawa mgr Hanny Kelner zawiera się w 217 stronach tekstu. Wydzielono w niej rozbudowany wstęp, sześć numerowanych rozdziałów, wraz z towarzyszącymi

podrozdziałami, zakończenie i bibliografię. Jest to zasadniczo prawidłowy i jasny podział, zapewniający logiczne rozłożenie treści rozprawy.

Pewne niedociągnięcie logiczne stanowi w nim jednak brak nazwisk autorów analizowanych powieści w tytułach głównych rozdziałów II, III i IV. Przykładowo, z tytułu rozdziału drugiego: „Himiko w *Nichirin* (*Krąg słoneczny*) – przeklęta piękność”, nie wynika, że autorem *Nichirin* jest Yokomitsu Riichi. Nie wynika to również w sposób bezpośredni z żadnego tytułu podrozdziału (a jest ich pięć) w tym rozdziale, pomimo, że nazwisko autora pojawia się w rozdziale 2.2. jako „Wpływ doświadczeń życiowych Yokomitsu Riichiego na *Nichirin*”.

Analogiczna sytuacja powtarza się w głównych tytułach rozdziału III i IV. Nie wynika z nich, choć powinno, że autorką analizowanego w rozdziale III opowiadania *Himiko kyōran* (Szaleństwo Himiko, 1982) jest Anzai Atsuko, ani że autorką powieści *Joō Himiko* (Królowa Himiko, 1991), analizowanej w rozdziale IV, jest Saegusa Kazuko.

Na uznanie zasługuje natomiast bardzo poważne potraktowanie wstępu rozprawy, w którym wyczerpująco został przedstawiony stan badań nad Himiko, wyjaśniona została struktura pracy oraz opisane główne metody i narzędzia badawcze.

Trudno byłoby również jaśniej wyłożyć cel rozprawy, niż uczyniła to Doktorantka – jest nim analiza wizerunku literackiego Himiko na podstawie wybranych utworów, w kontekście pomników tekstowych. Precyzyjnie zostały też przedstawione tezy badawcze. Zgodnie z nimi władczyni Himiko ukazana została w rozprawie jako wytwór pamięci kulturowej o zasięgu tak lokalnym, jak i globalnym, mający istotny wpływ na kulturę współczesną. Doktorantka zwróciła przy tym uwagę na kategorię „wyższej prawdy”, w imię której autorzy różnego typu tekstów kultury modyfikują fakty historyczne, oraz na wpływ indywidualnych doświadczeń autorów na tworzenie literackich wizerunków Himiko. Dzięki tak postawionym tezom i przeprowadzonym w poszczególnych rozdziałach analizom literackim, całość rozprawy zachowuje spójny charakter.

Najbardziej wartościowe, prezentujące się jako główny korpus rozprawy, są w mojej ocenie wspomniane wyżej środkowe rozdziały II, III i IV, w których została dokonana bardzo dobra analiza trzech ważnych utworów prozatorskich mających za główną bohaterkę Himiko, autorstwa uznanych XX-wiecznych japońskich pisarzy – Yokomitsu Riichiego, Anzai Atsuko i Saegusy Kazuko. W powieści Yokomitsu, *Nichirin*, z 1923 roku, Himiko została ukazana jako piękna księżniczka ze starożytnych czasów, mająca destrukcyjny wpływ na życie

otaczających ją osób. Powieść ta została przy tym zestawiona z *Salambo* (1862) Gustave'a Flauberta, którym, z dużą dozą pewności, Yokomitsu inspirował się. Ten zabieg porównawczy wzbogaca analizę literacką *Nichirin*, nobilitując jednocześnie japońskiego modernistycznego pisarza, jakim był Yokomitsu, poprzez usytuowanie go w głównym nurcie literatury światowej.

W analizie porównawczej utworów Yokomitsu i Flauberta znalazły się tłumaczenia tekstów z japońskiego i francuskiego *Nichirin* i *Salambo*, dokonane przez Autorkę rozprawy, prawidłowo ilustrujące zbieżności pomiędzy nimi. Przy czym, o ile autorskie tłumaczenie *Nichirin*, powieści nigdy wcześniej nie przełożonej na polski, jest zasadne i świadczy o dobrych umiejętnościach językowych i literackich Doktorantki, o tyle *Salambo* doczekał się dwóch tłumaczeń na polski (Natalii Dygasińskiej, 1876 i Wacława Rogowicza, 1950) i zgodnie z zasadami translatorskimi, to któreś z nich powinno zostać zacytowane w rozprawie, a nie przekład Doktorantki.

Jednocześnie zabrakło w rozdziale dotyczącym Yokomitsu Riichiego podkreślenia jego roli w kształtowaniu japońskiego modernizmu w literaturze, nurtu rozwijającego się niezwykle energicznie w Japonii lat 20.-30. XX wieku, głównie właśnie za sprawą Yokomitsu. Jego *Nichirin* to zapowiedź nadejścia silnych modernistycznych tendencji w nowoczesnej literaturze japońskiej i być może analiza tej powieści pod kątem tropów neosensualistycznych, a nie odniesienie pisarstwa Yokomitsu do naturalizmu, tępionego wszakże przez modernistów, dałaby interesujące rezultaty badawcze.

Z kolei obszerne analizy utworów Anzai i Saegusy oraz staranne przedstawienie uwarunkowań społeczno-kulturowych ostatnich dwóch dekad XX wieku, kiedy to, zarówno w świecie, jak i w Japonii, nastąpiło ożywienie w dziedzinie studiów nad kobietami, dostarczają wielu cennych wiadomości na temat feministycznych aspektów skonstruowanego w tych utworach tekstowego pomnika pamięci oraz jego elementów mitologiczno-religijnych związanych z Himiko.

Rozdział V w całości stanowi komparatystyczne podsumowanie analizy powyższych trzech utworów, zaświadczać o umiejętności Doktorantki tworzenia syntezy myśli i ogólnie tworzenia dobrze skonstruowanego wywodu naukowego. Liczne w tej pracy rozdziały podsumowujące (jest ich cztery), a już w szczególności rozbudowane, dziesięciostronicowe zakończenie, w którym starannie zrekapitulowane zostały najważniejsze wnioski, stanowią mocną stroną tej rozprawy.

Rozdział I, w którym zostały omówione teksty historyczne budujące wizerunek Himiko oraz ostatni rozdział, VI, gdzie przedstawione zostały teksty kultury popularnej z

Himiko w roli głównej, powstałe zarówno w Japonii, jak i poza nią, odczytuję jako niezbędne dla ciągłości logicznej rozprawy uzupełnienie wiedzy o legendarnej władczyni, ugruntowujące jej znaczenie tak w historii, jak i w fikcji historycznej.

Język rozprawy i kwestie formalne

Język rozprawy jest bardzo dobry, co sprawia, że czyta się ją gładko. Poza nielicznymi potknięciami edytorskimi, brak jest w niej większych błędów językowych.

Rozprawa jest również poprawna pod względem formalnym i świadczy o opanowaniu przez Doktorantkę zasad pisania pracy naukowej na wymaganym poziomie. Zdarzają się jednak drobne niedociągnięcia, do jakich przykładowo należy zaliczyć brak przypisów filmograficznych do filmu Shinody Masahiro, omawianego w części dotyczącej popkultury.

3. Wnioski ostateczne

Podsumowując uwagi zawarte w niniejszej recenzji, rozprawa doktorska mgr Hanny Kelner stanowi świadectwo dojrzałości badawczej i oryginalnego wkładu Autorki w opracowany przez nią temat. Sam projekt pracy i jej problematyka jest nowatorska – jest to pierwsza rozprawa literaturoznawcza, której centralnym tematem jest pamięć kulturowa w odniesieniu do literatury i kultury japońskiej. Praca spełnia tym samym warunki stawiane rozprawom doktorskim i po odpowiednim zredagowaniu może zostać opublikowana.

Biorąc to wszystko pod uwagę wnoszę do Wysokiej Rady Dyscypliny Literaturoznawstwa UJ o dopuszczenie pani Hanny Kelner do dalszych etapów postępowania doktorskiego.